

Domsagohistorik

Gävle tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Gävle tingsrätt

Mellan 1671 och 1920 utgjorde Gästrikland en enda domsaga. Denna var i sin tur uppdelad i olika tingslag. Till en början hölls ting i samtliga dåvarande socknar, nio till antalet.¹ 1693 slogs socknarna samman till fyra tingslag: Hille och Valbo (tingsplats i Gävle), Hedesunda, Årsunda och Österfärnebo (tingsplats i Rångsta), Hamrånge och Ockelbo (tingsplats i Sundsbro) samt Ovansjö och Torsåker (tingsplats i Ovansjö). 1725 ägde ännu en judiciell förändring rum då Årsunda socken flyttades över till Ovansjö och Torsåkers tingslag.² De fyra tingslagen slogs samman till två 1880. Det östra tingslaget omfattade Hille, Valbo, Hedesunda, Österfärnebo samt Hamrånge socknar. I det västra tingslaget ingick Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda socknar. Året därpå, 1881, skedde vissa förändringar inom tingslagen. Österfärnebo socken fördes över från det östra tingslaget till det västra. Från västra tingslaget utbröts å andra sidan Årsunda och Högby socken.³ 1921 delades Gästriklands domsaga i två nya jurisdiktioner. Det östra tingslaget samt Österfärnebo socken, som brutits ur det västra tingslaget, bildade Gästriklands östra domsaga. Gästriklands västra domsaga utgjordes av det västra tingslaget. Tingsställena låg såsom tidigare i Gävle och Storvik.⁴

Gävle fick sina stadsprivilegier 1446, och blev därigenom Norrlands första stad. Gävle låg, liksom andra städer, under rådhusrätt. Det äldsta rådhuset uppfördes 1628 vid det nya torget (Salutorget) och var placerat på ungefär samma plats som det nuvarande rådhuset.⁵ Byggnaden brann ned till grunden 1697, men återuppfördes ganska snart, dock med ett annat utseende än tidigare. Rådhuset totalförstördes emellertid i stadsbranden 1776.⁶ Slotsbyggmästaren och arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz lade 1782 fram ritningar till ett nytt rådhus, som stod klart 1790 och då invigdes av Gustav III. En stor stadsbrand härjade 1869 då den centrala staden brann ned, bara ett fåtal byggnader klarade sig. Rådhuset skadades allvarligt i branden, och taket och klocktornet förstördes. Byggnaden renoverades i början av 1870-talet och kunde återigen tas i bruk 1872.

Det östra tingslaget höll som sagt ting i Gävle, och hade gjort så under en längre tid. Detta hade bland annat sin förklaring i det faktum att Valbo och Hille socknar tidigt hade haft anknytning till Gävle, exempelvis i kyrkligt hänseende. I samband med domsagoförändringarna 1880 beslutades att ett nytt tingshus skulle ordnas i Gävle för östra tingslagets räkning.⁷ Samma år köpte tingshusbyggnadsskyldige ett stenhus på Kaplansgatan vid Heliga Trefaldighetskyrkan. Byggnaden hade ursprungligen uppförts som bostadshus på 1870-talet för målaråldermannen Conrad Sjöström. Huset byggdes nu om för att kunna fungera som domstolslokal, och fick ett klassicistiskt utseende. 1911 tillkom en tillbyggnad med bland annat arrestlokaler. En separat kanslibyggnad i betong uppfördes 1963.

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte

1 De nio socknarna i Gästrikland var: Hille, Valbo, Hedesunda, Österfärnebo, Hamrånge, Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda (Almquist s. 423).

2 Almquist s, 423f.

3 K.Br. den 6/2 1880 (Almquist s. 424).

4 SFS 1920:649.

5 Karlström, 1974, s. 60f. Rådhuset från 1628 hade några äldre föregångare men man vet inte med säkerhet var dessa byggnader låg (Aagård, Gun-Britt: "Gävle", Stockholm RAÄ 1984, s. 15).

6 Sterner, 1997, s. 54.

7 Bihang till SFS 1879 nr. 21.

glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.⁸

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. År 1965 förstatligades rådhusrätterna. I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. År 1971 bildades Gävle tingsrätt och rådhusrätten drogs alltså in. Tingsrätten hade både tingsställe och kansli inne i Gävle.⁹ Rådhusbyggnaden hade fram till 1970 inrymt både rådhusrätten och stadens förvaltning. Förvaltningen flyttades nu till ett hus vid Kyrkogatan. Tingsrätten flyttade in, och stannade sedan kvar i huset fram till 1993. Den nya domstolen använde sig även av det gamla tingshuset vid Kaplansgatan. Tidigare hade Gävle tingsrätt legat under Svea hovrätt, men från och med juli 1976 lades domsagan under Hovrätten för Nedre Norrland istället.¹⁰

I samband med en översyn av det statliga lokalbehovet i Gävle uppkom i slutet av 1980-talet tanken på att samla domstolarna under ett tak. I juni 1993 flyttade tingsrätten, länsrätten och hyresnämnden in i nyrenoverade, och i stor utsträckning helt ombyggda, lokaler i gamla "Hotell Baltic". Byggnaden inhyser fortfarande (1999) Gävle tingsrätt.

Gävle tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Gävle kommun

Hille och Valbo tingslag

Domsagotillhörighet:

-1693	Med Hedesunda och Österfärnebo, Hamrånge, Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda tingslag
1693-1879	Med Hedesunda och Österfärnebo, Hamrånge och Ockelbo samt Ovansjö och Torsåkers tingslag
1880-1881	Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda och Österfärnebo samt Hamrånge socknar) och med Västra tingslaget (Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda socknar)

⁸ Gästriklands östra domsaga omfattade Österfärnebo, Hedesunda, Årsunda, Valbo, Hille och Hamrånge landskommuner samt Sandvikens stad. I Gästriklands västra domsaga ingick Ockelbo, Järbo, Ovansjö, Hofors och Torsåkers landskommuner samt Storviks köping (SFS 1950:457). Gästriklands västra domsaga, se vidare under Sandvikens tingsrätt.

⁹ Gävle tingsrätts domkrets omfattade områdena för Gävle stad och Valbo landskommun (SFS 1969:551). Efter ytterligare kommunsammanslagningar på 1970-talet omfattar domkretsen idag Gävle kommun (SFS 1982:996).

¹⁰ SFS 1976:318

1881-1920 Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Årsunda och Högby socknar) och med Västra tinglaget (Ockelbo, Ovansjö, Österfärnebo och Torsåker socknar)

1921-1970 Östra tingslaget blev en egen domsaga (Gästriklands Östra domsaga)
Enligt Bo Frank hörde Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Hille samt Sandvikens socknar till Gästriklands Östra domsaga.

Tingsplatser:

1693-1970 Gävle

Häradshövdingar:

Samuel Forsell		1680-1709
Carl Arosell		1709-1717
Lars Axel Stiernmarck		1717-1732
Johan Anders Wefverstedt	1732-1735	
Herman Malmin		1735-1747
Carl Dahl		1747-1766
Gustaf Gabriel Franc		1766-1774
Johan Magnus Nordin		1774-1777
Magnus Johan Karp		1777-1833
Robert Lönnerberg		1833-1862
Carl Wilhelm Hedenström	1863-1900	
David Conrad F. v. Schulzenheim		1900-1919
Otto Daniel Krook		1921-1940
Folke Emanuel Drangel		1940-

Hedesunda och Österfärnebo tingslag¹¹

Domsagotillhörighet:

-1693 Med Hille och Valbo, Hamrånge, Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda tingslag

1693-1879 Med Hille och Valbo, Hamrånge och Ockelbo samt Ovansjö och Torsåkers tingslag

1880-1881 Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda och Österfärnebo samt Hamrånge socknar) och med Västra tinglaget (Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda socknar)

1881-1920 Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Årsunda och Högby

¹¹ 1693-1725 Tingslaget hette 1693-1725 Hedesunda, Årsunda och Österfärnebo tingslag

socknar) och med Västra tinglaget (Ockelbo, Ovansjö, Österfärnebo och Torsåker socknar)

1921-1970

Östra tingslaget blev en egen domsaga (Gästriklands Östra domsaga Enligt Bo Frank hörde Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Hille samt Sandvikens socknar till Gästriklands Östra domsaga.

Tingsplatser:

1693-1879 Rångsta
1880-1970 Gävle

Häradshövdingar:

Samuel Forsell		1680-1709
Carl Arosell		1709-1717
Lars Axel Stiernmarck		1717-1732
Johan Anders Wefverstedt	1732-1735	
Herman Malmin		1735-1747
Carl Dahl		1747-1766
Gustaf Gabriel Franc		1766-1774
Johan Magnus Nordin		1774-1777
Magnus Johan Karp		1777-1833
Robert Lönnerberg		1833-1862
Carl Wilhelm Hedenström	1863-1900	
David Conrad F. v. Schulzenheim		1900-1919
Otto Daniel Krook		1921-1940
Folke Emanuel Drangel		1940-

Hamrånge tingslag¹²

Domsagotillhörighet:

-1693 Med Hille och Valbo, Hedesunda och Österfärnebo, Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsundatingslag

1693-1879 Med Hille och Valbo, Hedesunda och Österfärnebo samt Ovansjö och Torsåkers tingslag

1880-1881 Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda och Österfärnebo samt Hamrånge socknar) och med Västra tinglaget (Ockelbo, Ovansjö, Torsåker och Årsunda socknar)

1881-1920 Med Östra tingslaget (Hille och Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Årsunda och Högby

¹² Hamrånge utgjorde tillsammans med Ockelbo ett gemensamt tingslag 1693-1879

socknar) och med Västra tinglaget (Ockelbo, Ovansjö, Österfärnebo och Torsåker socknar)

1921-1970

Östra tinglaget blev en egen domsaga (Gästriklands Östra domsaga) Enligt Bo Frank hörde Valbo, Hedesunda, Hamrånge, Hille samt Sandvikens socknar till Gästriklands Östra domsaga.

Tingsplatser:

1693-1879 Sundsbro
1880-1970 Gävle

Häradshövdingar:

Samuel Forsell		1680-1709
Carl Arosell		1709-1717
Lars Axel Stiernmarck		1717-1732
Johan Anders Wefverstedt	1732-1735	
Herman Malmin		1735-1747
Carl Dahl		1747-1766
Gustaf Gabriel Franc		1766-1774
Johan Magnus Nordin		1774-1777
Magnus Johan Karp		1777-1833
Robert Lönnerberg		1833-1862
Carl Wilhelm Hedenström	1863-1900	
David Conrad F. v. Schulzenheim		1900-1919
Otto Daniel Krook		1921-1940
Folke Emanuel Drangel		1940-

Gävle stad

Rådhusrätt -31/12 1964¹³

Borgmästare

C.O. Melin		1885-1898
C.W. Berggren		1899-1928
Nils Berlin		1929-1953
Yngve Bjerström		1953-1958
Sven E Ståhl	1959-1970 (1971-1981 lagman)	

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* 2 volymer, Norstedts, Stockholm 1954-1955

Andersson, Gösta "Demonstrationsuppgift" I: *Konstvetenskap* 7/5 1977.

Carlestam, Gösta *Ett rådhus berättar Gävle* 1991

Dellbeck, Johan *Gävle rådhus. Antikvarisk kontroll vid ombyggnad och restaurering*

Rapport Länsmuseet Gävleborg 1998:26

Elfstrand, Percy; "Hur Gefleborna invigde sitt rådhus 1790", I: *Gefle-Postens julnummer*
datum 1901

Fyhrvall, Oskar *Bidrag till Gefle stads historia och beskrifning* Gävle 1901

Karlström, Ture *Gävle stadsbild, Bebyggelsehistoria och samhällsutveckling till 1900-talets
början* Gävle 1974

Sterner, Jan *Gatunamn och Gävlehistoria* Gävle 1997